

О. Ю. АМОСОВ¹, С. О. ТИМЧЕНКО²

¹*Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління
при Президентіві України*

²*Харківський Національний економічний університет ім. С. Кузнеця*

СТАН ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

В роботі обґрунтовано пріоритети розвитку промислових підприємств. Зазначено, що існуючі тенденції підтверджують тезу про необхідність прискорення інноваційно-інвестиційного розвитку економіки України та створення її інноваційної моделі. Проведено аналіз стану промисловості в Україні з виокремленням вагомості Харківського регіону. Визначено, що у 2012 р. переважають спадні тенденції у випуску машинобудівної продукції, в обсязі реалізованої машинобудівної продукції, в обсязі інвестицій. Приділено увагу факту незначного збільшення кількості інноваційно активних підприємств, але порівняння загального стану вітчизняних та провідних закордонних інноваційно орієнтованих підприємств дає підстави для з'ясування наявності суттєвих проблем та доводить необхідність авторських пропозицій щодо розвитку вітчизняних промислових підприємств.

Ключові слова: *інноваційно-інвестиційний розвиток, промисловість, машинобудівні підприємства.*

Вступ. Сучасні тенденції розвитку сфер життєдіяльності в державі підтверджують тезу про необхідність прискорення інноваційно-інвестиційного розвитку економіки України та створення її інноваційної моделі. Все це можливе за умови активізації суб'єктів на рівні державного, регіонального управління та управління промисловим підприємством, тобто мова йде про поєднання взаємовпливу та взаємодії макро-, мезо- та мікроекономічного рівня. Пріоритети політики держави в галузі виробництва окреслені у статтях провідних науковців, які визначають концептуальні орієнтири на середньострокову перспективу. В цьому ж контексті автори дано-

го дослідження намагаються представити власне бачення проблеми розвитку вітчизняних підприємств в межах регіону в коротко та середньостроковій перспективі. Таким чином, дослідження стану інноваційно-інвестиційного розвитку вітчизняних підприємств на рівні держави та на прикладі регіону є надто своєчасним, а тема даного дослідження – актуальною.

Формулювання проблеми. Серед дослідників, які складають авангард наукової думки в сфері промисловості перш за все слід зазначити наступні прізвища: О. Алимов, О. Амоша, І. Булеєв, М. Войнаренко, В. Геєць, М. Герасимчук, М. Кизим, М. Лепа, І. Мазур, О. Поважний, Ф. Поклонський, І. Продіус, О. Чилікін, М. Чумаченко та ін. Науковці всебічно досліджують проблему розвитку промисловості на державному, регіональному та на рівні безпосередньо підприємства, але ми вважаємо необхідним представити результати власного дослідження.

Мета дослідження – обґрунтування пріоритетів інноваційно-інвестиційного розвитку промислових підприємств в регіоні.

Об'єкт – управління розвитком промислових підприємств.

Досягнення мети зумовило постановку та вирішення наступних завдань:

- здійснено науковий огляд пріоритетних напрямів державної промислової політики;
- проведено аналіз машинобудування Харківського регіону та визначено основні проблеми промислових підприємств;
- запропоновано перспективи розвитку машинобудівних підприємств Харківського регіону.

Вирішення проблеми. Науковцями Інституту економіки промисловості НАН України запропоновано концептуальну версію державної політики у промисловій сфері на середньострокову перспективу, в контексті чого зазначено, що «стратегічна мета державної промислової політики на середньострокову перспективу (до 2020 р.) полягає у селективному формуванні та підвищенні конкурентоспроможності обраних видів промислової діяльності та продукції на внутрішньому і зовнішніх ринках на основі переходу на якісно нову – інноваційну – модель розвитку, освоєння нових ринків та ефективної участі країни в інтеграційних процесах» [1, с. 4].

Мова йде про активізацію оновлення та модернізації промисловості та створення передумов до побудови інноваційної моделі розвитку зазначеної галузі. При зрозумілості окреслених завдань перші проблеми виникають у визначенні переліку підприємств, які мають бути не лише оновленими, а й здатні бути ефективно діючими в процесі реалізації зазначеної вище моделі.

Вивчення концепції державної промислової політики дає змогу визначити серед таких, що мають найбільший потенціал до інноваційного розвитку, підприємства авіакосмічної галузі, суднобудування, енергомашинобудування та ін. Харківський регіон традиційно відрізняється від інших регіонів України значною вагою машинобудівних підприємств. Таким чином, пріоритети промислової політики на рівні даного регіону мають бути визначені з урахуванням існуючих тенденцій в машинобудуванні, які ми представимо за допомогою наступних даних.

У 2000-2012 роках частка збиткових підприємств у промисловості коливалася у діапазоні 33-42%, кількість найманих працівників у галузі починаючи з 2000 року зменшилася на 33% або на 1447,3 тис. осіб, що відповідно до даних статистичного управління складає 6,5% від усього економічно активного населення України (станом на 2012 рік).

У Харківському регіоні ситуація, яка склалася у машинобудуванні, ще складніша: якщо частка збиткових підприємств за відповідний період коливалася від 54% до 36%, демонструючи поступову тенденцію до зменшення, то кількість найманих працівників за той же час зменшилася на 56% або на 113 тис. осіб, що складає 8,2% від усього економічно активного населення Харківського регіону (станом на 2012 рік). Такий стан речей є тривожним, адже саме у Харківському регіоні машинобудування становить близько 19-20% у загальній структурі промислового виробництва, у той час як загалом по Україні його питома вага складає близько 11-13%.

Щоб визначити у якому стані перебуває машинобудування, проаналізуємо обсяги реалізованої промислової продукції на всеукраїнському та регіональному рівні (табл. 1).

Обсяги реалізованої продукції як у Харківській області так і загалом по Україні мають тенденцію до зростання, хоча й характеризуються нестабільністю: після падіння рівня у кризовому 2009 році, у 2010-2011 ро-

ках обсяги реалізації стабілізувалися, а вже у 2012 році знову зменшилися.

Таблиця 1

Обсяги реалізованої промислової продукції в Україні
та Харківській області у 2007-2012 рр.

Реалізована продукція	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Україна						
Промисловість, млн.грн.	717077	917035,5	806551	1065108	1329256,3	1102636,1
Машинобудування, млн.грн./% у загальній структурі промисловості	98339,9/ 13,7	121780,4/ 13,3	85833,0/ 10,6	116348,5/ 10,9	154184,9/ 11,6	124245,8/ 11,3
Харківська область						
Промисловість, млн.грн.	34039,2	43400,9	44532,4	52288,9	63436,8	60397,6
Машинобудування, млн. грн./% у загальній структурі промисловості	6466,5/ 19,0	8599,6/ 19,8	7933,4/ 17,8	9692,6/ 18,5	12344,2/ 19,4	11891,9/ 19,7

Слід зазначити, що збільшення об'ємів реалізованої продукції промислових підприємств не вплинуло на ефективність їх функціонування, про що свідчить велика частка збиткових підприємств і рівень рентабельності, який протягом досліджуваного періоду перебуває у діапазоні 1,3-3,4%.

Аналізуючи індекс промислової продукції, слід зазначити, що його рівень теж є нестабільним. З одного боку машинобудування є експортоорієнтованою галуззю, тому воно залежить від стану зовнішніх ринків, а з іншого – воно реагує на внутрішній попит, оскільки займає важливу проміжну ланку у народногосподарському комплексі (табл. 2).

Індекс промислової продукції чутливо реагує на кризові тенденції. У 2009 році індекс промислової продукції становив лише 78% від попереднього року, а індекс машинобудівної продукції впав майже удвічі (55,1% по Україні та 66,2% у Харківській області відносно попереднього року). У 2012 році, порівняно з попереднім роком, індекс промислової продукції становив 99,5%. Такі тенденції характеризують машинобудівну галузь як нестабільну і таку, що продовжує втрачати свої конкурентні позиції на ринку.

Таблиця 2

Індекс промислової продукції (ІПП) в Україні та Харківській області
 у 2005-2012 рр. (у відсотках до попереднього року)

Індекс промислової продукції	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Україна								
ІПП загальний	103,1	106,2	107,6	94,8	78,1	111,2	108,0	99,5
ІПП машинобудування	107,1	111,8	119,0	100,3	55,1	136,1	115,9	96,7
Харківська область								
ІПП загальний	112,5	105,9	109,6	103,6	79,7	105,8	105,5	97,6
ІПП машинобудування	104,8	97,5	117,0	112,0	66,2	124,4	115,7	95,3

Якщо аналізувати динаміку випуску машинобудівної продукції за структурою, то слід зазначити, що випуск машинобудівної продукції України у 2012 році зменшився на 6%, у тому числі на підприємствах з випуску машин та устаткування для сільського та лісового господарства (на 32,1%), для добувної промисловості й будівництва (на 4,8%), контрольно-вимірювальних приладів (на 10,8%), апаратури для радіо, телебачення та зв'язку (на 23,6%), електричних машин та устаткування (на 13,8%), автомобільного транспорту (на 20,2%), механічного устаткування (на 2,4%). При цьому збільшились обсяги продукції у виробництві машин та устаткування для металургії (на 2%), залізничного рухомого складу (на 3,6%). У 2012р. вироблено 4,8 тис. тракторів для сільського та лісового господарства, 1 тис. верстатів для оброблення дерева, 297 тис. пральних машин, 69,7 тис. легкових автомобілів, 3,2 тис. автобусів [2].

Говорячи про інноваційну діяльність машинобудівних підприємств, слід зазначити, що світ вступає у шостий технологічний уклад, до якого відносяться нанотехнології, біотехнології, транспортні системи, машинобудування підвищеної технологічності [3]. Україна виробляє продукцію в основному середньої та низької технологічності, а з огляду на високий рівень зносу, вітчизняна промисловість не зможе в найближчому майбутньому конкурувати на ринку, адже вона потребує значних капітальних інвестицій та оновлених управлінських технологій.

Так за період з 2000 по 2010 роки ступінь зносу основних засобів виріс з 43,7% до 74,9%, а у Харківській області відповідно з 45,6% до 88,7%;

за цим показником область поступається лише Кіровоградській та Вінницькій, де рівень зносу наближається до 100%. У розрізі структури національного господарства за 2010 рік, переробна промисловість, до якої відноситься машинобудування, (66,8% зносу) поступається лише транспорту та зв'язку (94,4% зносу). В той же час об'єми інвестицій в основний капітал є вкрай нестабільними, тому важко аналізувати їх роль у інноваційному розвитку машинобудівної галузі.

У 2008 р. Кабінетом Міністрів України було затверджено Державну цільову економічну програму «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009-2013 роки; реалізація цієї програми має створити підґрунтя для активізації інноваційної діяльності, створення інноваційної і науково-виробничої інфраструктури [4].

Щодо інноваційності, то з 2008 по 2011 рік кількість інноваційно активних підприємств дещо зростала, хоча їх питома вага у загальній кількості підприємств галузі залишається низькою і коливається у межах 20-25% як в Харківському регіоні, так і загалом по Україні. До того ж впровадження інновацій за їх видами відбувається непропорційно. Так організаційні і маркетингові інновації складають лише 3,8% та 3,5% відповідно у всій сукупності інновацій у машинобудуванні [5].

Якість інноваційної діяльності підтверджується питомою вагою реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової загалом по Україні. Вона повільно знижується (з 6,8% у 2001 році до 3,3% у 2012 році), а у Харківській області спостерігається різке падіння, так з 17,8% у 2001 році вона зменшилася до 4,8% у 2012 році, а у 2011 становила лише 2,4%. Такі тенденції відображають не падіння інноваційної активності, а низьку її ефективність, адже інновація, що не реалізована у продукції або управлінській діяльності є «річчю в собі» і є малокорисною для організаційного розвитку.

Варто констатувати, що питома вага інноваційно активних підприємств в Україні в середньому в 7 разів нижча за Японію і в 4–5 разів нижча за країни ЄС [6]. Це пояснюється тим, що протягом 2000–2012 років основна частина фінансових ресурсів, які інвестуються у фінансування інновацій, формуються за рахунок власних коштів підприємств (у Харківській області починаючи з 2008 року відсоток самофінансування зріс з

70% до 90%), а питома вага коштів з державного бюджету залишається на дуже низькому рівні. Фінансування державою науки в Україні не тільки не відповідає світовим показникам, але й законодавчо встановленому нормативу 1,7% від обсягу ВВП країни. До того ж у розвинених європейських країнах банківське фінансування забезпечує від 25% до 45% інвестицій в основний капітал [6]. В Україні відсоток зовнішніх інвестицій катастрофічно низький. І якщо на державному рівні ця тенденція іноді порушується одноразовими значними капітальними вливаннями (так у 2010 році питома вага іноземних інвестицій у джерелах фінансування інновацій становила 30%), то у Харківській області їх відсоток мізерний і складає 0,1-0,5%.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що забезпечення умов для інноваційного розвитку економіки та, відповідно, для побудови інноваційно-інвестиційної моделі є нагальним завданням, що постає перед тими регіонами, спеціалізація яких є переважно промисловою.

Зазначимо, що побудова інноваційної моделі на машинобудівному підприємстві регіону безпосередньо пов'язана із формуванням та використанням інтелектуального капіталу, стосовно якого було висунуто гіпотезу про наявність прямого зв'язку між рівнем розвитку інтелектуального капіталу та промисловістю на національному рівні [7]. У якості передумови побудови моделі нами представлено Концепцію формування соціально-економічного механізму ефективності менеджменту персоналу, що являє собою систему поглядів, у межах якої виникає необхідність у дослідженні процесів, пов'язаних із формуванням та ефективним використанням інтелектуального капіталу. Невипадково розгляду підлягає інтелектуальний капітал: на національному рівні мова йде про інтелектуальний капітал, а на рівні підприємства інтелектуальний капітал розглядається як необхідна умова інтелектуалізації праці. Зазначимо, що існування прямого зв'язку між рівнем інтелектуального капіталу та виробництвом промислової продукції є одним із аргументів на користь формування соціально-економічного механізму ефективності менеджменту персоналу, який є передумовою створення інноваційної моделі розвитку.

Окрім формування зазначеного механізму перспективи розвитку машинобудування в регіональному розрізі визначаються наступним. Синте-

зований капітал належить людині, яка входить до складу трудових ресурсів машинобудівних підприємств регіону. З одного боку, урахуваючи значну кількість людей в регіональному розрізі можна припустити що трудовий ресурс має більш ємний потенціал, що дозволяє вважати його менш обмеженим, ніж інші ресурси. З іншого боку, на основі того, що працівники диференційовано сприяють та генерують інформацію, мають неоднакові здібності, майстерність, креативність, вважаємо, що процеси акумулювання синтезованого капіталу є нерівномірними, а капітал нагромаджується по-різному в територіальному аспекті: в крупних містах з переважаючою кількістю вищих навчальних закладів більш інтенсивно, ніж в невеликих та сільській місцевості. Безперечно, таке нагромадження піддається певній логіці: адже відсутній цільовий розподіл випускників вузів, має місце низький рівень як матеріальної, так і нематеріальної мотивації до зайнятості висококваліфікованих спеціалістів в невеликих містах та в сільській місцевості та ін.

Висновки

Наявність існуючих проблемних чинників та аналіз їх впливу зумовлюють необхідність авторських пропозицій, засобом реалізації яких є управління процесами розподілу та перерозподілу синтезованого капіталу.

У якості таких пропозицій нами виділено:

- нагромадження синтезованого (людського, інтелектуального та соціального) капіталу машинобудівних підприємств регіону з подальшим його розподілом (мова йде про створення ТНК та кластерів, до складу яких можуть входити ВНЗ);

- створення умов для трансформації синтезованого капіталу у геоекономічний капітал регіону, який має забезпечувати водночас ефективність створення інноваційної моделі розвитку машинобудівних підприємств та соціально-економічний розвиток регіону.

Урахування представлених пропозицій поряд із формуванням соціально-економічного механізму ефективності менеджменту персоналу на машинобудівних підприємствах дає можливість уточнити шляхи реалізації стратегічних завдань державної промислової політики на мезо- та мікрорівні.

Література

1. Амоша, О. Промислова політика України: концептуальні орієнтири на середньострокову перспективу [Текст] / О. Амоша, В. Вишневецький, Л. Збарзська // Економіка України. – 2009. – № 12. – С. 4 – 13.
2. Соціально-економічне становище України за 2012 рік Повідомлення Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/druk/soc.../publ_12_2013_u.htm. – 11.02.2014.
3. Кизим, М. О. Високотехнологічний сектор економіки України та країн світу: стан і тенденції розвитку [Текст] / М. О. Кизим, І. Ю. Матюшенко, В. І. Череднік // Проблеми економіки. – 2009. – № 3. – С.3-17.
4. Постанова КМУ від 14.05.2008 р. № 447 «Про затвердження Державної цільової економічної програми «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009-2013 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/447-2008-%D0%BF/page>. – 11.02.2014.
5. "Щодо державної політики підтримки розвитку інноваційних кластерів у промисловості України". Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1069/>. – 11.02.2014.
6. Іванов, Ю. Б. Оцінка стійкості регіональних кластерних структур в аспекті їх ресурсного потенціалу [Електронний ресурс] / Ю. Б. Іванов, А. Д. Олійник. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/2427/1/15.pdf>. – 11.02.2014.
7. Гавкалова, Н. Л. Формування соціально-економічного механізму ефективності менеджменту персоналу [Текст] : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04 / Гавкалова Наталія Леонідівна ; Харківський національний економічний університет. – Харків, 2009. – 572 с.

Надійшла в редакцію 12.02.2014, розглянута на редколегії 22.04.2014

Рецензент: д-р екон. наук, проф., завідувач кафедри публічного адміністрування та регіональної економіки **Н. Л. Гавкалова**, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, Харків.

СОСТОЯНИЕ ИННОВАЦИОННО-ИНВЕСТИЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

О. Ю. Амосов, С. А. Тимченко

В работе обоснованы приоритеты развития промышленных предприятий. Отмечено, что существующие тенденции подтверждают тезис о необходимости обеспечения инновационно-инвестиционного развития эко-

номики України и создание ее инновационной модели. Проведен анализ состояния развития промышленных предприятий в Украине и в Харьковском регионе. Определено, что в 2012 г. преобладают тенденции спада в выпуске машиностроительной продукции, в объемах реализованной машиностроительной продукции и инвестиций. Наблюдаемая незначительная инновационная активность приводит к выводу о необходимости разработки предложений, активизирующих инновационно-инвестиционное развитие промышленных предприятий.

Ключевые слова: инновационно-инвестиционное развитие, промышленные предприятия, машиностроение.

STATE OF INNOVATIVE AND INVESTMENT DEVELOPMENT OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

O. Yu. Amosov, S. O. Tumchenko

At the scientific work defined the development priorities of the industrial enterprises. Noted that current trends confirm the thesis of the need for innovation and investment development of Ukraine's economy and the creation of its innovative and investment model. Made the analysis of the development of industrial enterprises in Ukraine and in the Kharkov region. Determined that in 2012 dominated by the declining trend in the production of machine-building products, at the volumes of sales of machine-building products and investments. Observed negligible innovative activity leads to the conclusion that the development of proposals that activate innovation and investment development of industrial enterprises.

Keywords: innovation and investment development, industrial enterprises, mechanical engineering.

Амосов Олег Юрійович – д-р екон. наук, професор, Засл. діяч науки і техніки України, перший заступник директора Харківського регіонального інституту державного управління, Національна академія державного управління при Президентові України, Харків, e-mail: amosovoleg@ukr.net.

Тимченко Світлана Олександрівна – аспірант кафедри публічного адміністрування та регіональної економіки, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, Харків, e-mail: ngavl@ukr.net.